

ODPUST (232) *sb m*

o jasne.

sg *N* odpust (3). ◇ *G* odpustu (8), odpusta (2); -a *PowUrb*; -u : -a *BierRaj* (1:1). ◇ *A* odpust (26). ◇ *I* odpust(e)m (1). ◇ *pl N* odpusty (48). ◇ *G* odpust(o)w (30). ◇ *D* odpust(o)m (10). ◇ *A* odpusty (54). ◇ *I* odpusty (21). ◇ *A a. I* odpusty (1). ◇ *N a. A a. I* odpusty (1). ◇ *L* odpuściech (26), odpustach (1); -ech: -ach *LatHar* (1:1); ~ -ech (1), -(e)ch (25).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVII w.

1. *Przebaczenie; odpuszczenie grzechów, rozgrzeszenie; indulgentia Mącz, Cn; venia Mącz (18) : SeklKat R; MurzHist C2; Druga [ofiara u Żydów] była zá grzechy/ á tá była iákoby zá powinná dla odpustu BielKron 38v, 160v, 161; z tąđ fię rozumie/ iłz fię niektore grzechy ná onym przyszłym świecie odpufzczáią; bo co fię o iednym grzechu mowi/ iłz tám odpustu nie ma; tołz fię o innych rozumieć może/ iłz fię tám odpufzczáią. SkarŻyw 337; SkarKaz 382b; Y My téż miłé pánnny/ odpustu nie mamy [...]. Gdyż wiedząc niewinného [...]: Izechmy go świádecstwem śwym nie rátowáły [...]: Ták ten winen/ gdy kogo wiedząc niewybáwi/ iák ów/ co włáfná ręká gárdłá go pozbáwi. GosłCast 70.*

Zwrot: »odpust zyskać« (1): A iefly chcesz od pułt zyłkać Nietrzebac biegacz/ nydawać. Od pufczaimy wzaiem łobie Ty mnie dzys/ bog iutro tobie. RejKup k2.

Wyrażenie: »odpust grzechow« (1): Veniae in plurali dicuntur vulgus indulgentias vocat, Odpufty grzechów. Mącz 480a.

Przen (8) :

Zwrot: »odpust zasłużyć« (1): Ták podoba mi fye tá roznicá [...]/ iłz Krolá Polłkiego oddzielałz ták od pogáńłkich/ iáko też y od Krześcijáńłkich Krolow innych [...]: álem ia podobno zgrzełzył/ zem ci mowę przerwał? (—) Nie zgrzełzyłes nic/ y owłzem odpułt záłłzyłes/ prawdziwie wyłławiáiąc chwálebnego Krolá náłzego OrzRozm L4v.

a) *Przez analogię w religiach niechrześcijańskich: zaskarbienie sobie łaski bożej (zwykle bóstw pogańskich) (7) : [Helena i Parys miłością porażeni] dáli łobie čás y mieyfce gđzyeby ogieñ oney miłości mogli ku chwale boginiey Wenery włkrześcić/ bo w tákich odpuściech Wenus łie kocha. BielKron 56; ktorým [bożkom Grekowie] modły y ofiáry czynili. Náđ to iefczce y świetá ku łprofności vłtáwiáli/ ná ktore łwoie dzyeweczki y żony wolno káždemu ku lubości dawáli/ dla łwoich odpułtow. BielKron 98; [Machumet] Potomkom łwoim vłtáwił ty vłtáwy miedzy inemi [...]/ krew Gaurłką áby nawięcey rozłewáli/ á to ich nawięłzy odpułt kto iey nawięcey rozłeie BielKron 165v; iłz ij [kościół Dyjany] łto lat Azya máła budowáłá/ mieniác to być wielki odpułt ktho iáká połługę vczynił. BielKron 269v, 260v, 261, 459.*

2. *Darowanie lub złagodzenie kary; indulgentia Mącz, Cn; laxamentum poenarum Cn [w tym: w pl (161)] (174) :*

Wyrażenie przyimkowe: »bez odpustow« (1):

~ *Szereg: »bez miłosierdzia i odpustow« (1): A iefliby [urzędnicy] fecus vczynili/ tedy gárdłem/ poczciwością/ et confiscatione bonorum, niechby byli karáni/ bez miłosierdzia y odpułtow. VotSzl D4v. ~*

a. *Darowanie lub złagodzenie kary doczesnej za grzechy uzyskane określonym przez kościół postępowaniem (173)* : *PatKaz I 3*; *RejRozpr Bv*; *SeklWyzn f4, f4v*; Stąd czy vrofli owi fałziwe á wymyflne odpusty/ ktorych dzys pelen fwiat/ księža wpapieftwie naczinili *SeklKat x3*; Albo niewiezf czo rzym czyny Kto fię nabarzey do wyny. Wielkie odpusty znayduie Kto fię kolwiek ofyaruie. Bo wnet iako iaľna czena Czyft a Culpa et a paena. *RejKup Kv, c3, K, k5v, Bb8*; *Diar 70*; Kosći w ołtarzach zamurowane y lifty na ktorych fą nápiľane odpusty. *KrowObr 79v marg*; Iágnieľfká Pánná [...] łobie nową Regułę wymyflilá/ y wielkimi odpusty y fwiátościami/ od Papiezow kupiľwy tvwierzilá. *KrowObr 134v, 78, 79v, 135, Ssv*; *RejWiz 160 [2 r.]*, *Cc8*; *RejZwierz bbv, 106*; *BielKron 183v, 193 [2 r.]*, *194v [3 r.]*, *195v, 234v (13)*; *GrzegRóżn Ev, F4*; *Simonia, [...] Dokupowanie pieniádzmi dárow duchownych/ które my odpusti zowiemy. Mącz 394b*; *RejAp 19v, Ddv*; *BielSat Cv*; *BialKat 163v, 339*; *WujJud 26v marg, 91v marg, 92, Mm8 [2 r.]*; Roku 1378. Ian Hus w Prádze [...] przeciw Odpustom y infzym wyftępkom Papielkim iáwnie poczał kázác *StryjKron 457*; *NiemObr 153*; *ReszPrz 40*; Odpustow teź łobie lekce nie pokłáday, Bo áczkolwiek áni grzechu nie zgładzaiá/ áni męki wieczney nie oddalaiá [...] wźákoź iednák do oddalenia dwoiakiey kaźni docześney pomagaiá [czyścowej i kościelnej] *LatHar 285, +5, 284, 285 [2 r.]*, *286 [3 r.]*, *287 [5 r.] (17)*; *WujNT 627 marg, 697 [2 r.]*, *Aaaaaa3*; *WysKaz 19*.

odpusty czego [= przez co spowodowane] (1): Co o odpustách tych modlitw rozumieć. *LatHar 287 marg*.

odpusty od czego (2): Wierz mi by nie ty pláty á nie dzyefięćiny/ Nie byłoby odpustow od męki od winy. *RejWiz 60, 159v*.

W połączeniu z liczebnikiem i rzeczownikiem „dni”, „lat” (6): *BierRaj 20v, 21v*; Theľz wfcheliky czlowyek ktorykoli czczye albo flifchy czifcz thy modlitwi. then ma odpusta cztirzy fta lat y thyľzyącz dny przelź ktore by myal czyrpyecz wczyľczv za wyftápy ľzwoye. *PowUrb +4v*; *PatKaz I 3*; *RejKup Bb8*; *KrowObr 79v*.

W połączeniach szeregowych (30): *SeklKat D4v, M2v, R*; Zrzymam teź czaľem doftawal A niemalom za to dawaľ. Miľoľczywych lat odpustow Y inych rozlycznych lyftow. *RejKup g5v, k6, k8, q8, aa8*; *KromRozm I P*; *MurzHist D2*; *KrowObr 185v, 242*; *BielKron 187*; *GrzegRóżn Ev, [F3]*, *I3v, I4*; Iź ktoby fie ľprzećiwil vftáwam/ fwiátościami/ odpustom/ y inym rozlicznym wymyflom Rzymľkim/ áby był ogniem/ mieczem/ y inemi frogoľciami karan. *RejAp 114v, 111v*; *RejPos 29v, 119, 144, 163v, 173 (8)*; *GrzegŚm A4*; *CzechEp 108*; tymi poľrzodkami nie gardźmy/ ktore nam fą od Kościoła náznáczone/ ábychmy po śmierći w Czyľcu zábáwieni być mogli. Iáko poľty/ Iáľmuźny/ modlitwy/ vtrápienia ciáľá/ odpusty *WysKaz 39*.

W porównaniu (1): A ten mlodľem by iedno myal By za odpust/ wlytko by daľ. *RejKup k6v*.

W charakterystycznych połączeniach: *antykrystowe odpust(y)*, *dziwne (2)*, *faľszywe*, *kupiony (2)*, *lepsze*, *napisane*, *niepewne*, *nowe*, *obfite*, *pieniężne*, *rozliczne (2)*, *rozmaite*, *wielkie (11)*, *wymyflne (2)*; *odpusty modlitw*; *odpusty od męki (2)*, *od winy (2)*; *moc niezliczona odpustow*, *prawda*, *używanie*, *wielkość*; *odstápienie od odpustow*; *święto z odpusty (2)*; *nauka o odpusćiech*; *odpusty czyniá wolnym od kaźni*, *wybawiają z czyścá*; *odpustow nawymyľlac*, *szukać*; *sprzećiwieć się odpustom*; *kazać przeciw(ko) odpustom (4)*, *mowieć*, *pisac (2)*; *odpust(y) napisac*, *obiecować (2)*, *objawić*, *poslac*, *przechować*,

przedawać (2), [czemu] przypisać, ustawić, wierzyć, wymyślać, wyprawić, zakupować; nie dbać na odpusty, spuszczać się; po odpust słać; przez odpusty zbawiać; pomoc sobie odpustem (odpusty), twirdzić (utwierdzić) (2), umocni(a)ć (2), wabić, zjednać sobie; przyjechać z odpusty; o odpusćciech pisać (2); mieć (pokładać) nadzieję w odpusćciech (2).

Zwroty: »odpusty da(wa)ć (a. rozdawać, a. przydać); odpustow nadać, (roz)dawanie; odpusty (są) dany(-e)« [szyk zmienny] (20; 2:3; 2): Sixtus papyełz t{ełz} themu łzwyātu odpufty dal ktore łą dany na łzwyātu bozego czyała *PatKaz I* 16, 3 [2 r.], 16; *SeklWyzn* a2, f4; *SeklKat* M2v, X3; *RejKup* i5, Kv, k2; tze mu ie [obrazy] łwiedźcie y odpufty tym ludziom rozdawać/ ktorzy klękaią przed nimi? *KrowObr* 113; [*Papież*] vłtawił/ áby ludzie łkoro zwon vłyłzł/ [...] Pánę Máryą pozdравиáli. Ku ktoremu pozdrowieniu przydał wielkie odpufty *KrowObr* 136v, 70v, 78v, 80, 219v; *BielKron* 361v; *RejAp* 110v, 113v; *BialKat* 174; *WujJud* 26v, 91v; *LatHar* 286, 513; *WujNT* 69, 621.

»odpusty (I) obdarować (a. obdarzyć, a. nadarzyć)« (3): Ktore łwiedźto [nawiedzenia Panny Maryje] tzwarty Syxtus Papielz/ rozmáitými y wielkimi odpufty obdárował *KrowObr* 164, 158 [2 r.].

»odpust (a. [ile] odpustu) otrzym(aw)ać, zyskać« [szyk zmienny] (3:2): *BierRaj* 20v; *PatKaz I* 16; *RejRozpr* Bv; *RejKup* r8v; Dzyeń Bożego włtápiania kto Iezufa lipowego powrozem iáko złodzieia do niebá wciágnie/ á dyablá z gory zrzuci/ [...] tho wielkie odpufty á przyługi łobie ku Pánu Bogu otrzyma. *RejPos* 225v.

Wyrażenia. »odpusty papieskie, rzymskie, z Rzyma, rzymskiego Kościoła« [szyk 8:8] (9:4:2:1): Kto mowi przeciw prawdzye ápołtołkich/ to yełt papyelkich/ odpuřtow/ nychay będye odrzucony y przekłety. *KromRozm I* 13v, Ev; *KrowObr* 74v, 78, 79 źp, Tt; *RejWiz* 160v marg, Cc8; ODpufty nam tu iákieł/ z Rzymá przedawano/ V ktorých ołowiáne/ pyećęci wiefzano. *RejZwierz* 106, 106v; Leo papielz obawyáiac sie iákyego odstápiania ludzi od odpuřtow rzymłkich/ vłtawił y obiáwił nowym wyrokiem y inne odpufty *BielKron* 194v, 187, 190, 194; *RejAp* 114v; *WujJudConf* 91v.

»odpusty łrzednie« (1): dla tego dawáno zdawná nie tylko odpufty łrzednie/ ále y látá miłóściwe: zupełne kaźni/ tey zwłázczá dwoiákiey/ oddálenie máiace. *LatHar* 286.

Szeregi: »(ni) czyściec, (i, ni) odpust(y)« [szyk 4:2] (6): *KrowObr* 74v [3 r.]; Iełfiže w tym żywocie [...] Nie vłágałz pokornie tu Páná łwoiego. Pewnie cie w tym vpewniam/ á wierzyć mi moźełz/ Ze czyścem ni odpuřtem łobie nie pomoźełz. *RejWiz* 164, 159v marg, Cc8. [*Ponadto w połączeniach szeregowych* 7 r.]

»odpusty i grzechow odpuszczenie« (1): Modłytwa łdzyakamy do boga oyca za maka panaiefukriřta od ktorey łą wyelkye odpuřti ij grzechow odpuřczenye ktoya łprawim naboźenłstwem badzye mowyl. *BierRaj* 22.

»jubileusz a (albo) odpusty« (2): *BielKron* 408; Pan rołkázuie/ ábył iedno ieden iemu dzień w thego dniu połwiedźił. A bełtia náłtáwiáł dziwnych łwiąt z dziwnemi iubileuřzy á z odpufty *RejAp* 110v.

»(nie tylko) odpusty, (i, ale i) miłóściwe lato (a. czasy)« [szyk 5:5] (10): *SeklWyzn* f4; *KrowObr* 78, 78v [2 r.], 79 źp, Tt; iłciác w tym ludzi ony/ iź dnia onego gdy łie tám ná thy dziwy łchodzili/ mieli pewnie łobie pozyłkác zbáwienia łwe⁸⁰/ wielkie im przytym odpufty y miłóściwe czáły obiecuiác *RejPos* 348v; *WujJudConf* 91v; Tego ognia [czyłccowego] áłbo oddálenie/ áłbo z

frony czału vmnieyżenie/ ziednać łobie odpusty/ y miłościwym látem możelz. *LatHar* 285, 268.
[*Ponadto w połączeniach szeregowych 3 r.*]

»odpusty i odkazania« (1): zebranye ktore bylo w bazyleyey dało odpusty temu łzwyātu y {ot} kazanya *PatKaz I* 16.

W przen (1) : [Sumnienie mówi do Plebana:] Wiem dobrze iż ty odpusty Przyrodzieia wdobre chufty. Twe Kucharky/ ba y dzyatky *RejKup* k6.

Przen (1) : Oná [kobieta udająca świętą] go chce przeżegnąć [...]. A ten dopadłszy biczą/ nu święcice chwołtác. Aż przykálá odpusty *RejFig* Aa2v.

3. Zwolnienie ze ślubów (1) :

Szereg: »odpusty to jest rozgrzeszenie« (1): alz do wielkiew nocy/ co rok pościła. A gdy Stárłza chćiałá zniá dla iey łábego zdrowia odpustow/ to ielł/ rozgrzeżenia wżywác: ták długo płákálá/ alz v niy wolność do połtow vprosiła *SkarŻyw* 160.

4. *Uroczystość lokalna ku czci patrona kościoła, podczas której uczestnicy zyskują darowanie (częściowe lub zupełne) kar doczesnych za grzechy (38)* : Boc wiere owy odpusty Nie niełłá iedno rołpusty. Bo iuż tam grać/ tam łię vpyć Tam łię łwarzyć/ czałem łię być. *RejKup* k4; *RejRozpr B marg*; Odpusty y pielgrzymłtwá ná mieścá łwięte. *WujNT* 8 *marg*, 323 *marg*, 358 *marg*, 430 *marg*, Aaaaaa3; *KlonWor* 47.

W porównaniu (1): Delphi, [...] Tám Apollo miał łwóy kościoł do którego łie pogáńłtwo s offyárámi yákoby ná odpustł obiecowali. *Mącz* 81a.

Zwrot: »iść (a. zejść się), chodzić, biegać, chodzenie na odpust(y), po odpusćiech chodzić, biegać, bieganie« [szyk zmienny] (5:3:1:1;4:4:1): *RejRozpr B*; Item powyada yłch [...] nyewyálłhą zabil kthora łchła do panny Mariey na odpustł *LibMal* 1545/105, 1544/87v; *SeklKat* F2; Pleban pyta kupczá chodzył y na odpusty. *RejKup* i8; Włedy znydę Pana Boga [...]. Po odpusćiech niebiegaiąc *RejKup* k4, k4; *KrowObr* 61; *BielKron* 399; *BielSat* D3; *GórnDworz* Bb2v; Czemużes tego zápomniál moy miły Záchárialzu nas náuczyć/ ábychmy łufzyli/ ábychmy po odpusćiech biegáli/ [...] łzukáiąc tego zbáwicielá łwoiego *RejPos* 298v, 144 *marg*, 235v, 341v, 351v; *BielRozm* 28; To przyiechánie [Mędrców] [...] dla náwiedzenia y pochwalenia Chriłtá Páná ná mieścú národzenia iego; potwierdza pielgrzymowánia Chreścijáńłkie/ ábo chodzenia ná odpusty *WujNT* 8, 323.

W przen (1) : Bo w tych łtroioch ozdobnych/ w tych kofztownych chuściew Rady chodzą podobno/ po czárćiech odpusćiech. *BielSat* D3.

Przen (1) :

Zwrot: »na odpust posłać [kogo]« = zmusić do proszenia o jałmużnę, czyli doprowadzić kogoś do ubóstwa (1): Márníefmy czały łtrawili/ Niczeńmy nie wyłłżyli/ Pánowie [...] W obce ręce łkárby dáli/ A nas ná odpustł połłáli *BielKom* A.

a. *Przez analogię o niechrześcijańskich uroczystościach, obrzędach i praktykach religijnych (8)* : *RejZwierz* 25v [2 r.]; łzli ná zmwiew niektorzy od Wolłkow do Rzymá ná łwięto/ á tám w rádzye táiemnie powiedzyeli/ iż Wolłkowie w then odpustł chćá miálłto wbieżć táiemnie. *BielKron* 109; Rzekłem žem ielłł Rzymiánin/ álem w Alkáirze przyiał wiárę z Mámáluchy/ záłzedłem łnimi był

do Medyny ná odpuŕt/ ábych widział grob mężá fwiętego Máchometá *BielKron* 457v, 24v, 56, 100; *WujNT* 430.

Zwrot: »chodzić na odpust« (1): iáka ieft różność modlitwy domá vczynioney/ od tey ktora fię dzieie w kościele y ná mieyfcách ŕwiętych: ponieważ y pogáni/ dla nabożeńftwá chodzili ná odpuŕt do kościoła Ierozolimŕkiego. *WujNT* 358.

5. *Ulga, odetchnienie; przen* (1) :

Szereg: »odpoczynienie ani odpust« (1): Laxamentum et veniam non habent leges si modum excesseris. Nie máyá żadnego odpoczinienia áni odpuŕtu. *Mqcz* 186c.

Synonimy: 1. *absolucyja, darowanie, odkazanie, rozgrzeszenie*; 2.a. *indulgencyja*; 4. *kiermasz*.

Cf **ODPUSZCZENIE**

ZCh